

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN *TURGUT REİS* ADLI ROMANINDA MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ¹

Blue Anatolian Humanism in Turgut Reis Novel by Halikarnas Balıkcısı

Hacire AKTAŞ²

Seyit Battal UĞURLU³

² Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hacire.aktas00@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4791-9092.

³ Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ugurlu@yyu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-2345-6789.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:06.03.2022

Kabul/Accepted:14.07.2022

DOI:10.20322/littera.1083701

Anahtar Kelimeler

Mavi Anadolu Hümanizmi,
Halikarnas Balıkcısı, *Turgut Reis*, Akdenizlilik, Anadoluculuk.

Öz

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında 1940'larda başlayan ve 1950'li yıllarda parlak dönemini yaşayan Mavi Anadolu Hümanizmi, 1960'ların sonlarına kadar devam eder. Türk tarih tezinin edebi bir yansıması olarak şekillenen bu oluşum, Yunan ve Latin metinlerindeki insancıl düşünceyle bağ kurmakla yetinmez, Anadolu odaklı Akdeniz havzası medeniyetleriyle yakın tarihi, coğrafi ve kültürel bağları olduğu varsayımından da ilham alır ve Türk düşüncesinde farklı biçimleri gözlenen 'Anadoluculuk' düşüncesiyle de yakınlaşır. Sabahattin Eyüboğlu (1909-1973), Azra Erhat (1915-1982), Vedat Günyol (1911-2004) ve Halikarnas Balıkcısı (1890-1973) gibi erken Cumhuriyet dönemi sol Kemalist elitlerin denemeleri ön planda olmak üzere, farklı sanatsal ürünlerle kimlik bulan bu düşünce, genç Türkiye'nin kültürel boşluğunu doldurma, tarihsel arka planını güçlendirme ihtiyacını karşılamak gibi bir işlevle de yüklüdür. Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesi adı anılan yazarların çalışmalarıyla belli bir zaman diliminde edebiyat alanında etkili olur. Bu yazarların arasında romancı kimliğiyle ön plana çıkan Halikarnas Balıkcısı'dır. Halikarnas Balıkcısı müstearını kullanan Cevat Şakir Kabaağaçlı, Mavi Anadolu Hümanizmi görüşünü romanlarının fonuna da yerleştiren yazarlardandır. Ege'de yaşamış uygarlıkların Anadolu'dakilerden bağımsız olmadığı görüşüne sahip olan yazar, buradaki mekânları, tarihsel bağlamıyla romanlarının merkezine alarak, Akdeniz uygarlıklarıyla da bu bağlamda köprü kurar. Bu çalışmada *Turgut Reis* (1966) adlı romanından hareketle yazarın Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesi; Batı algısı, coğrafya, tarih ve mitolojiyi kurgulayış biçimi, ulusal alegori bağlamında çözümlenmeye çalışılacaktır.

ABSTRACT

Blue Anatolian humanism, which started in Turkish literature in the Republican period in the 1940's and lived its bright period in the 1950's, continues until the late 1960's. On the one hand, this formation, shaped as a literary reflection of the Turkish history thesis, does not merely connect with the humanistic thought in the Greek and Latin texts, It is also inspired by the assumption that it has close historical, geographical and cultural ties with the Anatolian basin Mediterranean civilizations and the idea of Anatolianism, which has different forms in Turkish thought. Sabahattin Eyüboğlu (1909-1973), Azra Erhat (1915-1982), Vedat Günyol (1911-2004) ve Halikarnas Balıkcısı (1890-1973) as early Republican era, including the trial of

Keywords

Blue Anatolian Humanism,
Halikarnas Balıkcısı,
Turgut Reis,
Mediterraneanism,
Anatolianism.

¹ Bu makale Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğünde "SYS-2019-7874" numara ile desteklenen ve aynı adı taşıyan "Türk Edebiyatında Mavi Anadolu Hümanizmi" başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nden üretilmiştir.

*Bu makalenin erken bir versiyonu 26-28 Eylül 2019'da Van'da düzenlenen Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş, özet kitapçığında yer almıştır.

prominent left the Kemalist elite, this idea finds identity with different artistic young Turkey to fill the cultural gap, also a function as to meet the need to strengthen the historical background it is installed. The idea of Blue Anatolian Humanism became influential in the field of literature in a certain period of time with the works of the writers named. Among these writers Halikarnas Balıkçısı stands out with his novelist identity. Cevat Şakir Kabaağaçlı, who used the peninsula of Halikarnas Balıkçısı, is one of the writers who placed the view of Blue Anatolian Humanism on the backdrop of his novels. The author believes that the civilizations that lived in the Aegean region are not independent from those in Anatolia, places it in the center of his novels in historical context and bridges Mediterranean civilizations in this context. In this declaration; Turgut Reis (1966), based on his novel, the idea of Blue Anatolian Humanism, Western perception, geography, history and form of mythology will be analyzed in the context of national allegory.

Atıf/Citation: Aktaş, H., Uğurlu, S. B. (2022), "Halikarnas Balıkçısı'nın Turgut Reis Adlı Romanında Mavi Anadolu Hümanizmi", *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, 8/3, 1837-1851.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Hacire AKTAŞ, hacire.aktas00@gmail.com, Seyit Battal UĞURLU, ugurlu@yyu.edu.tr

GİRİŞ

Batı eksenli dünyanın şekillenmesi Sanayi Devrimi, Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, vb. gibi aşamaların ardından gerçekleşir ve gelişmişlik düzeyi ikinci ve üçüncü aşamada kalan ülkelerin kendisine yön vermesi noktasında ana belirleyici olur. Batı entelijansiyanının öncülüğünde gerçekleşen bu dönüşüm, devlet yönetiminden, ideolojilere, kültür ve sanata kadar çok farklı alanlarda, geride kalan dünyaya birçok düşünce ithal eder. 19. yüzyıldan itibaren aydınların devlet oluşumundaki rolünün artmaya başlamasında, bilgi ve ideolojik üretim için bir öge (Belge 1983: 122) olarak işlevsel oluşlarının rolü göz ardı edilemez. Ulus devlet sürecinde aydınların bu öncü rolü, bilgi ve ideoloji üretiminde temellerini şekillendirir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ideolojisi, oluşum ve yaygınlaşmasında aydınların önemli rol aldığı ve Atatürkçülük diye de adlandırılan Kemalizm'in altı okuna yaslanır. Sosyal ve siyasal hayatın devlet eliyle şekillendirildiği birçok değişiklik devlet eliyle uygulamaya konulur. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Tercüme Bürosu, Halk Evleri vb. gibi genç Cumhuriyet'in ihtiyaç duyduğu ideolojinin ve bilginin üretimi için etkin şekilde rol oynayan temel kurumlar açılır. Ulus inşası faaliyetinin ana motivasyon olduğu bu kurumlar, Batı'ya karşı bağımsız bir devletin varlığını kanıtlamayı temel görev olarak sayarlar. Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi, arkeoloji çalışmaları ile Türk Rönesansı ve Türk hümanizmi düşünceleri ortaya atılır ve bu düşüncenin arka planının şekillendirilmesi için hummalı çalışmalara girilir. Öteden beri Türk düşüncesinde bir karşılığı bir çizgi hâlinde de olsa bulunmuş olan Anadoluçuluk fikri, öz kaynaklara dönme fikriyle birlikte yeni bir anlam kazanır. Erken Cumhuriyet Döneminde köye ve köylüye atfedilen önemle birlikte Anadolu'yu konu alan etkinlikler düzenlenir ve bu düşünce bir roman türünün olanakları ile işlenir.

Meşrutiyet Döneminde Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Yahya Kemal Beyatlı ile birlikte adı anılan ve Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Salih Zeki Aktay tarafından temsil edilen Nev-Yunanîlik düşüncesi, yanına hümanizm de eklenmiş hâlde Anadolu'ya bir yöne büründürülür. Roma ve Yunan medeniyetlerinin Anadolu'daki varlığına da sahip çıkan, bunu Orta Doğu ve Akdeniz havzası medeniyetleri ile genişleten ve hümanist bir veçheye de büründürerek sentezleyen düşünce Mavi Anadolu Hümanizmi olarak adlandırılır. Kemalizm'in 20. yüzyılın birçok ideolojisinde

olduğu gibi sert görünen yüzünü “restore eden” (Ergül, 2014: 1-2) bu düşünce, ilkin Muhtar Enata, Orhan Bruian'ın yazılarında görünür ve Cevat Şakir Kabaağaçlı, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat gibi isimlerin farklı türdeki eserleriyle edebiyat alanına taşınır. Daha önce devletin kurucu ideolojileri olan Türkçülük, Müslümanlık, Osmanlılık ve Batıcılık siyasetlerinden ayrılan, ama ilkiyle bağıny yeni bir bağlamda ve güçlü şekilde sağlam tutan bu görüş, dar bir alanda, az sayıdaki aydın tarafından bir kimlik önerisi olarak ortaya atılır. Seküler ve Batıcı yaklaşımı milliyetçilik ve hümanizm ile sentezleyen bu görüş, bütün arkaik geçmişi ile Anadolu olmayı, Türklerin Anadolu'ya gelişinden önceki uygarlıkları sahiplenmeyi ve nihayetinde Türk merkezli bir uygarlık tasarımı öne çıkarır. Türk Tarih tezinden de ilham alan bu görüşün fikir babalığını Cevat Şakir Kabaağaçlı yapar. Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol yazılarıyla yayınlama işini üstlenirken Azra Erhat Yunan kaynaklarına olan bağ üzerinden akademik sistemleştirme görevini üstlenir. Mavi Anadolu Hümanistleri, kendilerini çağdaş bir kimlikle “Avrupalılara karşı kalkan” (Yıldırım, 2002: 2) olma türü bir görevle yükümlü saymakla kalmaz, Batı'nın da Anadolu'dan beslendiği tezini öne sürer. Bu tez, Anadolu'da yaşamış arkaik medeniyetleri Batı'nın beslediği, üzerinden yükseldiği zemin olarak görür. Erhat, Günyol, Eyüboğlu ve Halikarnas Balıkçısı; klasiklerin çevirisi, Millî Eğitim müfredatında Yunan-Latin edebiyatının canlandırılması ve halkevleri aracılığıyla verilen eğitim-öğretim türü kültür oluşturuca faaliyetlerde etkin rol oynarlar.

Diğer üyelere göre edebî kimliği daha baskın olan Halikarnas Balıkçısı, denemelerinden ayrı olarak romanlarında da Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesini öne çıkarır. Balıkçı, tezini Batı Anadolu ve İonya (Ege) ile sınırlı tutar. İonya ve bugünkü Yunanistan arasında kültürel farklılıklar olduğunu öne sürer. Balıkçı, Tales'ten Demokritos'a kadar uzanan maddeci Yunan felsefesinin İonya'nın, dolayısıyla Anadolu'da yaşayan filozofların ürünü olduğunu söyler. Bu demokratik felsefenin, Yunan filozofları Sokrates ve Platon'un elinde idealist ve totaliter bir felsefe kimliğine büründürüldüğünü belirtir (Balıkçı, 1986: 211-212).

Mavi Anadolu Hümanizminin sonraki temsilcilerinden biri olan Murat Belge, bu düşüncenin temsilcilerinin, genesis fikrini romanda işleminin zor olduğunu düşünür. Belge, bu anlayışın, pratikte uygulanmadığını, milliyetçi eserlerdekine benzeyen bir tavır sergilemenin Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesi ile uyuşmadığını, bunun Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde işlenmediğini iddia eder (2006: 36-37). Belge'nin Mavi Anadolu Hümanizmi temsilcilerinin kültürel milliyetçi damarını görmezden gelmesi, onu bu konuda yanıtlan nokta gibi görünmektedir. Bu oluşumun temsilcilerince öne sürülen tezlerde, gösterilen kaynaklarda, gerçekleştirilen faaliyetlerde Kemalist düşünceye yakın bir bağ vurgusu her fırsatta ortaya konduğundan, Kemalist milliyetçiliğin Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesinin özünü oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Bu açıdan milliyetçiliğin, Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesinin özünü oluşturduğu söylenebilir. Milliyetçi düşünceden güdümlü şekilde güç alan Mavi Anadolu Hümanizmi üyelerinin eserlerinde Kemalizme hümanist ve çevreci bir yön kazandırma çabası gözlenir. Ayyıldız'ın da dediği gibi bu düşünceden geriye kalan “Batı algısı, Kemalizm perspektifi ve Türklük tasarımıdır” (2009: 481). Bu makale, Halikarnas Balıkçısı'nın *Turgut Reis* adlı romanında, Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesinin izlerini; Batıya bakış, coğrafi sınırlara yüklenen anlam ve mitoloji ve tarihe getirilen yorumda aramayı amaç edinmektedir.

1. Batı Algısı

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla 18. yüzyılda askerî alanda yenilikler görülse de asıl Batılılaşma 1839'da Tanzimat Fermanı ile resmî bir şekilde başlar. Bu dönemden sonra Batılılaşma; edebiyat, sanat, kültür, siyaset vb. bütün toplumsal alanlarda görülmeye başlar. 19. yüzyıl boyunca aydın sınıf Batı-Doğu arasında denge bulmakta bocalar. Birinci Dünya Savaşı, Mütareke, Kurtuluş Savaşı ve onu izleyen Atatürk devrimleri, Türkiye'de Batılılaşma sürecini daha karmaşık bir hâle getirir (Moran 1983: 1-5). Bu savaşlardaki yenilgilerden sonra vatan ve Batı algısı değişerek edebiyat, felsefe ve politikada Anadoluçuluk ön plana çıkar. Atatürk devrimleri, tam bağımsız bir ulus devlet olma amacını güder ve Batı'ya karşı ulusal bağlamda bir savunma halini öngörür. Kültür sanat ve edebiyat alanında faaliyet gösteren Mavi Anadolu Hümanizmi'nin de temel savı Anadoluçuluk'tur. Anadolu'yu antik kültürün kaynağı, Anadolu insanını da bu geçmişin mirasçısı olarak tanımlarlar. Bu bağlamda bu düşünceler Kemalist devrimlerle örtüşür. Temel amaç Batı karşısında kendi varlığını ispatlamaktır.

Mavi Anadolu Hümanizmi'nin kurucu üyelerinden olan Halikarnas Balıkcısı'nın *Turgut Reis* adlı romanında da Batı'ya biçilen rol "öteki" kavramına karşılık gelir. Öner Yağcı, Azra Erhat ve Mehmet Doğan yazarın eserlerinde hümanist bir düşüncenin hâkim olduğunu savunur (Yağcı, 1999: 44; Erhat, 2002: 19; Doğan, 1972: 170-181)

Balıkcı'nın eserlerinin zemininde hümanizm değil, Mavi Anadolu Hümanizminin temel dayanakları yer alır. 1923-1927 arasında yaptığı Doğu- Batı okumaları, onun 1940'larda geliştirdiği anlayışın zeminini oluşturur. "Edebiyatta Göz Boyacılık", "Ömer Hayyam: Şarkın Volter'i" gibi makalelerinde Doğulu ve Batılı sanatçılar arasında öncelik ve sonralık bakımından karşılaştırma yapar ve yerlilik vurgusu yapar (Ergül 2004: 1-4). Yunanlıların bilimsel bilgiyi Anadolu'dan alıp Batı'ya ulaştırdığı tezinden hareket eden bu oluşum, Anadolu kökenle ulusal varlığı Batı'ya karşı savunur. Balıkcı'nın tavrı, bu biçimiyle Anadolu yazarlardan farksızdır. Herkül Milas, "Anadolucular" başlığı altında değerlendirdiği yazarların, millî kimliklerinden arınan Rumları 'biz'den saydığını, Batı'nın olumsuz, Doğu'nun ise olumlu ve üstün konumda işlediğini saptar (2000: 125-145).

Balıkcı'nın deniz savaşları konulu *Turgut Reis* adlı romanında, Rum çetesinin lideri Paho, Turgut Reis'e yenildiğinde bu yaşına kadar hiçbir Osmanlı gemisiyle çatışmadığını hatta onlara yardım ettiğini belirtir. (Balıkcı 1966: 112). Bunun nedeni de Anadolu kıyısına yakın olan Kastellosso adasından olmasıdır. Balıkcı'nın Yunanistan'a bağlı olan bu adanın yerlisiyle coğrafi yakınlık bağına Anadolu üzerinden kurması tesadüf değildir. Paho bu yakınlıktan dolayı Turgut Reis donanmasına katılarak Türkler için savaşır:

Sen Jan Şövalyeleri Türkleri Anadolu'dan Kızılkale'ye (Kastellosso) taşımakla itham ettikleri Paho'yu "Türlere yardım edenler veya onlara casusluk edenler ölüm cezası göreceklendir" diye yazılı mermer levhanın önünde asmak isterlerken Paho kaçmayı başarır. Türk donanmasına katılmak isteyen Paho'nun "Beni beraber alınız. Ben Ortodoksum, fakat bu yurdun çocuğuyum, içim eskiden beri sizlere kaynardı... (Balıkcı 1966: 112-113).

Kurguda Paho üzerinden kurulan bu düşünce Milas'ı haklı çıkarmaktadır. Rum birinin dilinden aktarılan kaynaşma, Anadolu bir birlikteliğe vurgu yaparken Rumların da millî duruşunu anlam erozyonuna uğratar. Rum 'biz'den biri

olma hissiyatına sahip olduğunda 'makbul' sayılmaktadır ki bu Osmanlı'daki devşirme sistemiyle öz itibariyle aynıdır. Etnik siyaset, Balıkcı'nın Mavi Anadolu Hümanizmi tezinin önemli damarlarından biri gibi görünmektedir. Belge'ye göre Osmanlı zamanında deniz korsanlarının birçoğunun Hristiyan kökenli, örneğin Turgut Reis'in anne-babasının Rum olması ihtimali güçlüdür. Ancak, Türk kaynaklarında bu iddia ciddiye alınmaz. Benzer biçimde, Hızır Reis ve kardeşlerinin babalarının Rum'dan dönme bir tımar beyi olduğu kuvvetle muhtemel, annelerinin Rum olduğu da kesindir. Ancak Halikarnas Balıkcısı Turgut Reis'in nesebi ile ilgili böyle bir ihtimal üzerinde durmaz, aksine doğumundan başlayarak onu böyle bir durumun dışında tutar. (2006: 32-75). Öte yandan romanın Batı kökenli kişilerine karşı negatif bir bakış ortaya konur: "Hırvat ve kul, yani tutsak çeşidinden olan Rüstem Paşa, sarayda yetiştiği için dalkavukluk sanatının sembolü idi" (Balıkcı, 1966: 305). Roman boyunca olumsuz nitelikleriyle betimlenen Hırvat Rüstem Paşa'nın karşısına hoşgörüsü ve kişilikli duruşuyla Türk Turgut Reis öne çıkarılır. Romanın Batılı kişileri korkak, mücadele etmeyen vatanlarından vazgeçenler olarak konumlandırılır. Buna karşın Türk Korsan denizciler türkülerinde mavi denizin özgürlüğüne âşık, yiğit kişilerdir (Balıkcı, 1966: 10).

Turgutca, yabancıların Türk kanına susamışlığını sorgular. Kör Ali, Batılıların kendi halklarına karşı da kötü niyetli ve yaradılışlarında bir bozukluk olduğunu dile getirir. Yazarın roman kişileri üzerinden anlattığı bu olumsuz düşünceler özeldir (Balıkcı 1966: 45-46). Romanda Türklerin soylu ve insancıl yönlerine Kör Ali şöyle vurgu yapar.

"Her kürekte dört kişi idik. Benim bir yanımda bir İtalyan, öteki yanımda bir İspanyol vardı. İkisi de katildiler... Bizim kadırgadakiler, forsalar birkaç beyaz Portekizli hariç hepsi de Afrika zencilerindendiler. Sıcak havada leş gibi kokuyorlardı...Yurtta patriği, hahamı, kilisesi, okulu serbest iken, İspanya'sında, Sardanya ve Sicilya'sında kanına geçmedik hemen hemen bir Katolik, Protestan ve Müslüman bırakmazlar... (Balıkcı 1966: 17-28).

Romanın Türk kişileri etnik kültürlere ve dinlere karşı saygılı betimlenirken Batı'nın bu konuda hiçbir hak ve hukuk gözetmediği vurgusu öne çıkarılır. Balıkcı'nın eserinde Batılılar nefret söylemine oturtularak ele alınır, ahlaktan yoksun, ihanet eden, sadakatsiz insanlar olarak gösterilir. Söz gelimi romanda erkekler, 'erini pazarlayacak kadar erkeklikten yoksun' (Balıkcı 1966: 240). kişiler olarak gösterilir. Saçlarının uzun olmasından dolayı bu erkeklerin kadınsı bir yanı olduğu sonucuna ulaşılr. Şövalyeler, uzaktan gösterilirken eş ve kızlarını pazarlayan birer ahlaksız, bekâr kalma yemini etmiş olmalarına rağmen her birinin bir sürü metresi ve "piçi" olduğu söylenir: "Sen Jan şövalyeleri bekâr kalmak yeminini alsalar da... Hemen hepsinin birçok metresleri ve bir sürü de piçleri vardı. Piçler babalarını 'amca' diye, babalar da piçlerini 'yeğenim', diye anıyorlardı" (Balıkcı 1966: 65). Fransız gemilerinin güverte ve kasaralarında görünen uzun saçlı şövalyeler şöyle betimlenir:

Bu avratlar niye kadırgalarla gelirler?" diye şaşkınlıklarını belirttiler... Bunların hemen hemen hepsi de değil yalnız yabancı kadınlara, fakat kendi karıları ve kızlarına aracılık etmişlerdi. Bunlar, ne dürüst adam olduğunu bildikleri Turgut Reis'i tedirgin etsinler diye yanına konulmuşlardı (Balıkcı 1966: 240).

Balıkcı'nın eserinde taşkınlaşan ırkçı bakış, muhatap olarak aldığı Batı'yı din, milliyet ve bireysel hususiyetler açısından, katıksız sığ bir kötülüğün simgesi olarak anonimleştirecek kadar körleşir. "İnsan mıydı şu İspanyollar..." (Balıkcı 1966: 173) türü yargılar verecek kadar yükselen öfke, İspanyol forsaları pislik içinde kokarken betimler. Eserde, Hristiyan toplum İspanyollar üzerinden oldukça sığ bir bakış açısıyla, din ve etnik kimlik dolayısıyla barbar tutumlar sergilerken gösterilir. Bunlar, Hristiyanlaştıramadıkları Müslüman Türkleri canlı canlı ateşe atarken, keserek öldürürken ve namuslarına tecavüz ederken gösterilir. Öte yandan Hristiyan kadınlar Türk korsanları baştan çıkarmak için çabalar. Bu Hristiyanlar, sözleştikleri hiçbir anlaşmaya sadık kalmayarak ihanet edenler olarak verilir (Balıkcı 1966: 134-135). Romanda her yönüyle olumsuzlanan Batılılar, Türklerden hiçbir yönleri ile üstün gösterilmezler. Benzer koşullarda deniz üzerinde uzun zaman geçiren Türk gemicileri ise bu şekilde verilmez (Balıkcı 1966: 239).

Belge, Balıkcı'nın eserlerinde Batı karşıtlığının egemen olduğunu, onun Batı'yla olan ilişkisindeki ulusal durumun eserlerine ulusal bir alegori özelliği verdiği saptamasında bulunur. Kültürel mirasçı teorisini başlatan bu yazarın romanlarının her sayfasına sinen "ırkçı-milliyetçi söylemini" şaşırtıcı bulur. Oysa Anadoluculuk düşüncesiyle şekillenen oluşumlarda milliyet söylemi başat bir düşünce ya da duygu olarak kendisini her defasında gösterir (2006: 32-27) Balıkcı'nın Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesinde olması bu durumu değiştirmez. Mavi Anadolu Hümanizmi, milliyetçiliği ılımlı yeni bir formasyonla sürdürmekten öteye gidebilen bir yaklaşım biçimine sahip değildir. Ancak Balıkcı, Ege ve Akdeniz uygarlıklarının ürettiği kültürel ve tarihî mirası sahiplenip Helen kültür mirasını aşağılarken, eserlerinde sıklıkla kendisini açığa vuran sert ve sığ milliyetçi öfkenin etkisiyle davranır. Kadim uygarlıkları sahiplenmede de bu sabit fikir egemendir. Balıkcı, Batı Anadolu'da hüküm sürmüş ve günümüze zengin bir arkeolojik miras bırakmış uygarlıkları sahiplenirken bir hakikate denk gelen tutum sergilemez, yaşadığı dönemin egemen tarih tezinden hareket eder. Ancak bu tezle yola çıkan yazar, muhatap aldığı Batı'yı anlama ve değerlendirme çabası sergilemez. Önyargılarla kurulu sığ bir bakışla etnik, dinsel ve bireysel göstergelerle aşağılamayı tercih eder. Eser, Batı'nın günümüzde ulaştığı zihinsel, teknolojik ve kültürel yönlerini, insanını, toplumsal dokusunu anlama noktasında bir düzey yakalamayı, bunu roman dilinden çözümlemeyi amaç edinmez. Yaklaşımlardan, hazır dinsel ve ırkçı önyargılarla kurulu bir söylemle Batılı insanı aşağılamayı ve kötülemeyi gerekli ve yeterli görür. Irk odaklı hınç, Balıkcı'nın Batı'ya bakışının biricik belirleyici olmuştur. Aslına bakılırsa eserde Batı ya da Batılı insan olmadığı, yazarın kalıp yargıları üzerinden yol alındığı söylenebilir. Yazarın tutumu, eserdeki Batılı kişilerin topyekûn kötülenmesi, Türk kişilerin de aynı toptancılıkla olumlanması sonucunu doğurmuştur. Bu tutum, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki uygarlıkların Türklere ait olduğu, Helen kültürünün aşağı olduğu, Türklerin Batı'dan değil, Batı'nın Türklerden çok şey aldığı türü görüşlerle desteklenerek Türk Tarih Tezi'yle yakın bir ilişkiyi gözler önüne serer.

2. Coğrafya

Anadolu, tarihsel ve kültürel bağlamda birçok uygarlığa ev sahibi olmuş önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Halikarnas Balıkcısı, Anadolu'nun kültür ve tarihinin şekillenmesinde Ege uygarlığının önemine dikkat çekerek Türk kültürünün temelinde Anadolu'yu Ege ve Akdeniz uygarlıklarını yerleştirir. Balıkcı, Helen uygarlığının Anadolu

uygarlığının kökenini oluşturduğu tezinin karşısında hep durmuştur (Doğan 2017: 15). Eserlerinin ana mekânı olarak Ege kıyılarının toprak ve tabiatını yerleştirmesi (Yazıcı 2002: 85) buraların Anadolu'nun kültürel sürekliliğinin taşıyıcısı olan mekânlar olarak görmesindedir. Onun Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesinin temelini de oluşturan bu yaklaşımda gözlenen tabiat sevgisi, ideolojik bir veçheye büründürülür.

Balıkcı'nın bu düşüncesinin şekillenmesinde önemli etkenlerden biri Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesinde olmasıdır. Eserlerinde coğrafyayı ve tabiatı kültürel sürekliliği sağlayan bir öge olarak sevgiyle işler. Bu sevgiyi ideolojileştirirken değer yargısına dayalı ayrımlar da geliştirir. Klasik Yunan kültürünün insancıl yanı İyonya'dadır (Anadolu). Buna karşılık Atina'da Sokrates-Platon-Aristoteles çizgisinde idealist felsefe gelişmiş ve bu da totaliter düşüncüyü beslemiştir. Balıkcı Yunan kültürünü araştıranlar arasında, Belge'nin ifadesiyle bir "Anadolu şovenisti" olarak yer edinir. İyonya varlığının ortaya koyduğu hususiyetlerin günümüzdeki sürekliliğini öne sürer ve Thales, Demokritos'un Anadolu'da yetişmiş olmasını buna örnek olarak gösterir (Belge 1987: 87). Bu iki filozofun Anadolu'da yetişmiş ve Batı düşüncesine etki etmiş olması, Balıkcı'nın, 'Batı bizden öğrendi' tezinin gerekçesini oluşturan, içi doldurulamayan bir argüman olarak kalır.

Balıkcı, Preveze Deniz Savaşı'nı konu alan tarihî romanı *Turgut Reis'i*, Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesini sergileyeceği bir zemin olarak kullanır. Eser, Türk korsanlarının Ege ve Akdeniz'de hâkimiyet kurma mücadelesini odağa alır. Turgutça'nın denize ilk açılışı sırasındaki heyecan ve tutkusu, başlangıçta serseri sergüzeşti olarak nitelense de yeryüzündeki uygarlıkların bu yaradılıştaki insanların atılcı kişilikleri sayesinde kurulduğu ifade edilir (Balıkcı 1966: s.60). Eserde uygarlık, gelişme ve ilerleme fikirleri, Ege ve Akdeniz kıyıları üzerinde hâkimiyet kurmayla ilişkilendirilir. Korsan Hüsamettin'le Turgutça'nın Arşipel'i (Ege) izlediği sırada yapılan tasvirlerde, bu denize olan duyarlılık gözler önüne serilir:

Turgutca ay ışığı ile nurlanmış Sıralovaz Yarımadasına ve gümüş bir çarşaf gibi yayılan Arşipel'e bir göz gezdirdi... "İşte şurada çocukluğunun yurdu Sıralovaz'ı, hararetin o tirtir titreyen buğusunun arasında görür gibi olmuştu. Dereleri ve akan suları ve Arşipel'in mavi ve serin esintilerini hatırladı... (Balıkcı 1966: 44- 216).

Turgut Reis'in zaman zaman denize karşı duygulanışlarının ve uzaklara gitme arzusunun yansıtıldığı yerler, yazarın tarih ve coğrafya bağlamındaki düşüncesini gün yüzüne çıkarır:

Bir gün koyu mavilerden bembeyaz bir sıyrılışla çırılçıplak yükselen bir doruk sütununun gölgesine yan geldi. Başını göğe kaldırdı. Kar beyaz bir bulutçuk, sütunun üzerinden geçiyordu. Sütun sanki uçuyor ve göklere gidiyordu. Bilmedi neden, fakat yerinde saplı katı mermer sütunun uçuşunu görünce içine bir gariplik çöktü. Gönlünde için için yanan bir gitme özlemi, bir uzaklıklar nostaljisi uyandı... (Balıkcı 1966: 30).

Mavi Anadolu Hümanizmi fikrinin insancılık ve hoşgörü fikri, Türklerin Batılılara karşı gösterdiği müsamaha olarak ortaya konur. Batılılar toplu olarak olumsuz gösterilir. Bu durum, Kör Ali'nin dilinden şu sözler üzerinden, eserin özünü oluşturan Müslüman ve Türklerle Hristiyan Batılıların karşı karşıya gelme, bir arada yaşama ve komşuluk ilişkilerine dair yazarın görüşlerini görünür kılar:

İşte o gemi Monçenigo'nun Ege kıyılarını yakıp yağmalaması üzerine İzmir ve Menteşe yalı halkı tarafından yaptırılmış bir Türk korsan gemisiydi. Biz oturduğumuz yerde insancasına işimizle gücümüzle uğraşırken, Haçlı sefer yaparak gelir sataşır, Müslümanız diye bizi keser, biçer, ev-barkımızı yağma eder, yakar, yıkarlar. Bunun üzerine kalkıp onlara güzel bir dayak atmak zorunda kalırız. Köteği yiyince, 'Aman vurmayın! Sayımız suyumuz yok, gelin de barışalım,' derler. 'Pekâlâ' deriz... 'Şu kadar yıl sürecek karşılıklı bir saldırmazlık anlaşması imzalayalım,' derler. İmzalarız! Silahı bırakıp işimize gücümüze döndüğümüzü görünce daha demincek verdikleri söze ihanet ederek gene Haçlı Seferi diye başımıza tebelleş olurlar. Yurtta patriği, hahamı, kilisesi, okulu serbest iken, İspanya'sında, Sardanya ve Sicilya'sında kanına geçmedik hemen hemen bir Katolik, Protestan ve Müslüman bırakmazlar (Balıkcı 1966: 28-29).

Mavi Anadolu Hümanizmi'nin temel görüşlerinden biri de Sabahattin Eyüboğlu'nun Anadoluculuk yorumunda ifadesini bulur. Farklı uygarlıkların uzun tarih dilimi içinde geçiş noktasında bulunan Anadolu, uygarlıkların iç içe geçtiği bir tarih sahnesidir:

Hititler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadoluyu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, Onlar Anadolu'nun malı olmuş. Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil...fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklarda bizi... Halkımızın tarihi Anadolu tarihidir... (Eyüboğlu 1956: 742).

Eyüboğlu, düşüncesiyle, tarihte Anadolu coğrafyasında yaşamış bütün uygarlıkları Anadolulu sayar. Balıkcı da bunu, Türk korsanlarının deniz savaşlarıyla ele geçirdiği coğrafyaya dair yaşadığı duygusal duruma, Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesine bağlar. Oldukça zayıf olsa da bu bağlantı, korsanların ele geçirdiği coğrafyalar üzerinden Anadolu'ya varis oluş ve etnik açıdan üstün oluş düşüncesine bağlanır. Romanda, Fra Benedetto da Fiesole botanik, fizyoloji, anatomi gibi konularla uğraşp manastır laboratuvarında fenle ilgili denemeler yapan bir bilim insanı, Don Ciyustino ise kilise papazı olarak görülür. Bu iki şahsiyetin eserde yer alması, Balıkcı'nın romanda dile getirdiği ırkların karıştığı tezini destekler mahiyettedir. Buna göre, Osmanlı korsanları, Anadolu'nun Batı kıyılarında buldukları süre boyunca duygusal ilişkilere girmiş ve neticede geride birçok çocuk bırakmıştır. Bu bilgi, Claude Farrère aracılığıyla verilir:

Fransa'nın, İspanya'nın, Akdeniz kıyılarına ve İtalya'nın bütün kıyılarına bakılacak olursa, oranın insanlarında yakın şarkın çok badem gözlülerine rast gelinir. Elbette, Akdeniz ırkları adamakıllı karışmıştır. Fakat bu hale asıl yakın şark korsanlarının neden olduklarına dair kuvvetli belgeler vardır (Balıkcı 1966: 311-312).

Eyüboğlu'nun 'fetheden fethedilen, eriyen eriten, yoğuran yoğurulan' şeklinde formüleştirdiği bu düşünceye Balıkcı tarihsel bir referans da ekleyerek 'Anadolu ve biz' şeklinde biçimlendirir. Balıkcı, 1500-1538 yılları arasındaki deniz savaşlarını ele aldığı Osmanlı hakkında esere veri koymaz. Üstelik romanda övülen Türk deniz korsanları Osmanlıdan bağımsız ve ondan üstün gösterilir. Sıklıkla yapılan "Türk" vurgusu, romanın anlattığı dönem düşünülüğünde, anakronik bir durumu ortaya koyar. Din, dil ve etnik yapı itibariyle çoklu bir kültürel dokuya sahip ve ulusçuluk öncesi bir evrede olan Osmanlı İmparatorluğu'nda ırk ve milliyetten söz etmek, eserin

gerçekçi bir zemine sahip yapısına uymaz. Ele alınan dönem, Balıkcı'nın baskın şekilde görünmesini arzu ettiği ırk vurgusundan oldukça uzaktır. Romanın anlatı ve hikâye zamanı Fransız İhtilali öncesine denk gelmesine karşın Balıkcı, farklı etnisitelerin birbiri ilişkilerini sürekli olarak ateşli bir milliyetçilik hissiyatını öne çıkararak, biz-onlar çelişmesine yaslanarak ve 'onlar'ı istisnasız her durumda her türden kötülüğün nedeni gibi göstererek iki şeyi öne çıkarır:

- 'Onlar'dan dini ve milliyet açısından her anlamda, her durumda üstün ve erdemliyiz.

- 'Onlar'la her durumda düşmanız ve bunda tartışmasız şekilde haklıyız.

Buradan çıkan başka bir sonuç da Balıkcı'nın 'bugün'ün milliyetçi hissiyatının o zamanın da bir realitesi imiş gibi zannetmesidir. Anakronizme neden olan bu durum, eserin düşünsel ve kurgusal boyutunu da zayıflatır. Eserde Hızır Reis'in Cezayir'i ele geçirdikten sonra, yönetimini benimseyen halka seslenirken de benzer bir anakroni gözlenir. Hızır Reis, Cezayir'i fethettikten sonra onun yönetimde kalmasını isteyen halka şöyle seslenir:

Ben bir şartla burada kalmayı kabul ederim. Türk devletini devletiniz sayacaksınız. Bugünden itibaren onun namına sikke kestirip hutbe okutacağım..." demişti. Bu öneri memnuniyetle kabul edilmişti. Yavuz Sultan Selim'e haber salınmıştı. O da Hızır Reise Cezayir emirliğini bağışlamıştı... (Balıkcı 1966: 220).

Eserde anlatılan dönemde "Türk devleti" kavramsal olarak yoktur. Hızır Reis'in adına konuştuğu, "Osmanlı İmparatorluğu"dur. Ancak yazar, defalarca anakronik duruma düşmeyi göze alarak, 16. yüzyıl Osmanlısını anlatan eserine Türkçü bir ton yükler, bunu da Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesine ve Türk Tarih Tezi'ne bağlar.

3. Tarih ve Mitoloji

Oxford Üniversitesi Yakın Çağlar Tarihi Bölümünde eğitim alan Balıkcı'nın, deniz ile tarih disiplinini buluşturmayı başararak ortaya koyduğu pek çok araştırma yazısı ile bugün bile Türkiye'nin önemli Akdeniz havzası tarihçilerinden (Yazıcı, 1998: 14-18) olduğu iddia edilmektedir. Balıkcı'nın bu birleştirme fikri nedensiz değildir. Ali İhsan Kolcu'nun dediği gibi, Mavi Anadolu Hümanistleri, Nev-Yunanîlik eğiliminden devraldıkları Helen mirasının üzerine tüm Akdeniz'i kapsayan ve "Havza Edebiyatı", "Akdeniz Medeniyeti" gibi adlarla da adlandırılan perspektifle Anadolu'yu tarih, kültür ve edebiyat açısından değerlendirirler (2011: 68). Erken Cumhuriyet Dönemi tarih görüşünü sürdüren Balıkcı, Sokrates, Platon ve Aristoteles'in skolastik felsefesiyle, insanın özgürlüğünü asırlarca engellediğini öne sürer. Balıkcı'ya göre, uygar insan Orta Asya'da doğar, kültürel hareketliliğin yönü Doğu'dan Batı'ya doğrudur. Balıkcı'nın savunduğu tarih anlayışı kavimler göçü ile uyuşmaz. Ancak o, Türk Tarih Tezi'nin, Türkleri Sümerlerle ilişkilendiren yaklaşımını benimser. Anadolu'yu uygarlıkların ortaya çıkış noktası olarak görür (Işın 1987: 92).

Halikarnas Balıkcısı'nın tarihî roman türünde yazdığı tek eser *Turgut Reis* değildir. Yazar, *Uluç Reis*'te (1962) de tarihe bakışını ortaya koyar. Daha doğrusu, tarihî roman formu içinde tarihe bakışını ortaya koyar. Yazar, iki eser de Osmanlı İmparatorluğu dönemini anlatır. Balıkcı'nın Mavi Anadolu Hümanizmi savunucusu ve kurucusu olduğu göz önüne alındığında bu tarihsel konuların seçimi bu bağlamda anlamlandırılabilir. Bu oluşumdaki düşüncesine

bakıldığında tarihsel bağlarını geçmişe dayandırarak Ege ve Akdeniz kıyılarında yaşayan bütün uygarlıkların Anadolu olduğunu, Yunan ve Batı'nın Anadolu'nun sayesinde aydınlandığını vurgular.

Turgut Reis (1966), romanında, Muğla'ya bağlı Karabağ köyünde doğan Turgut Reis, Çoban Veli'nin oğludur. Çocukluktan beri deniz tutkusu olan Turgut, Ege ve Akdeniz kıyılarına saldıran şövalyelerin baskı ve zulmünü gördükçe daha çok heveslenir. Eski deniz korsanları Hüsamettin ve Kör Ali'den aldığı denizcilik dersleri sayesinde yaptığı bir tekneyle denize açılır. Bu girişimlerden sonra deniz zaferleri ardı ardına gelir. Turgut Reis ve Barbaros, Preveze'de Şarlken'i bozguna uğratar. Bunun ardından Turgut Reis, İspanya'yı Afrika'dan şövalyelerini de Malta'dan uzaklaştırmak için deniz savaşlarını sürdürür. Tunus, Trablus, Cerbe, Malta alındıktan sonra İtalya, Fransa ve İspanya kıyılarında hâkimiyet kurulmaya çalışılır. Bu savaşlarda kıyıların Türk vatani olduğu vurgusu sürekli yapılır.

Balıkcı'nın; Akdeniz kıyılarındaki bütün halklarda, Yakın Doğu halklarının bir özelliği olan 'badem göz'lü insanlara sıklıkla rastlandığını öne sürmesi, havzayı bu açıdan adeta melez olarak görmesi (Balıkcı 1966: 311), tarihsel bir veriye dayanmayan ve eserin tümüne sinmiş tezini desteklemek için yaslandığı öznel yorumlar olarak kalır. Bu yorum, Mavi Anadolu Hümanizmi'nin coğrafî ve tarihî Anadoluculuk fikrini desteklese de tarihsel açıdan bir gerçekliğe denk düşmez.

Tarihte bu coğrafyada yaşayan ırkların karışımını deniz korsanlarının bu kıyılardaki fetihlerindeki ilişkilerine bağlar. Bu noktada Belge (2006), Balıkcı'nın tarih birikimine rağmen birçok yerde yanlış bilgiler verdiğini ve kendi yorumlarıyla bu alegoriyi gerçekleştirdiğini vurgular. Romanda Osmanlı'nın 16. yüzyılda yaşanan olayları anlatılmasına rağmen Osmanlı'ya dair pek bilgi verilmez. Romanda bunun yerine sık sık "Türk", "Türk Devleti", "Türk donanması", "Türkler" yazılır.

Tarihî romanların amaçlarından biri de millî kimliğin güçlendirilmesidir. Eserde de Turgut Reis'in Barbaros Hayrettin Paşa'ya destek vererek Akdeniz Havzasının Türkleştirilmesi faaliyetlerine katkıda bulunduğu belirtilir. Eserin tarihî açıdan bir başka boyutu ise örtük olarak Osmanlı Devleti'ne yöneltilen eleştirilerdir (Karataş 2014: 11-26). Bu düşünce de Mavi Anadolu Hümanizmi'nin yansımasıdır. Erken Cumhuriyet Döneminin bir ürünü olan Türk Tarih Tezi, Osmanlı medeniyetini reddederek Orta Asya Türk kültürünü öne çıkaran bir yaklaşım geliştirir. Balıkcı da eserinde bilinçli olarak hümanist bir yönle bu tutumu ortaya koyar. Rum korsan Paho ve çetesine karşı hoşgörü gösterilmesi bu çetenin Türk donanmasına kabul edilmesi Turgut Reis üzerinden şu şekilde verilir:

Ölünceye kadar da bugün yaptığımız iyiliği unutamazlar, dedi. İşte Turgut Reis'in emrinde çalışanları âdeta büyüleyen bu insanlığı idi. Bu itibarla, o devirde onun bir benzeri daha yoktu. İspanyol, Hollandalı, Fransız, İtalyan, Papalık ve Portekiz filolarında ve gayri resmi gemilerde durmamacasına isyanlar çıkardı. Oysa, Turgut Reis'in seksen iki yaşına kadar komuta etmiş olduğu çeşit çeşit filolarda ve gemilerinde bir tek isyan olsun çıkmadı. Turgutca'nın filo tertibine kalkışında herkes onun emri altına üşüşürdü. Herhangi bir seferi ele alınarak incelense, ilk olarak meydana çıkacak gerçek işte budur... (Balıkcı 1966: s.115).

Turgut Reis, yanında çalışan insanlara da son derece hoşgörölü biri olarak gösterilir. Eserde, Avrupalı denizcilerle tayfaları arasında ise köle efendi ilişkisi olduğu yansır. Avrupalı korsanlar, denizcilerine köle muamelesine yaparken, Turgut Reis'in denizcileri kendisi ile arkadaş gibidir (Balıkçı 1966: 125-126).

Romanda Türk kadınların hamileliği sürekli "çoğalma" vurgusu ile dile getirilir. Eserin başlarında Muğla Mentешeli Emine'nin hikâyesi anlatılır. 20 yıl önce Sen Jan şövalyelerinin baskınında oğlu Turgutca'nın ölmüştür. Emine'nin köyünde yaşayan Çoban Veli ile Türkmen karısı, doğan oğullarına Emine'nin kocası olan eski deniz korsanı Kör Ali'nin isim vermesini ister. Çocuğun adı Turgutca konulur. Yazarın çoğalma vurgusu burada su yüzüne çıkar. Sürekli romanda yapılan "Türk" ve "çoğalma" vurguları tarihî bir tekrür içerir. Tarihsel bağlamda yeniden doğup çoğalan Türkler Turgutca gibileri öncülüğünde bütün Batıya meydan okur ve Akdeniz kıyılarını himayesi altına alır (Balıkçı 1966: 9-10). Balıkçı, Osmanlı Döneminden tahkiyeleştirdiği bu olay üzerinden Akdeniz ve Ege kıyılarının eskiden beri Türk himayesine geçişini bilinçli bir nesil yetiştirme fikrine bağlar.

Halikarnas Balıkçısı'nın mitolojiye ilgisi lise çağından başlar ve Bodrum sürgünü ile tutkuya dönüşür. Bu ilgisini Samim Kocagöz'e "[b]ir on yılda mitolojiye merak sardım; hâlâ da bu merakım geçmemiştir. Anadolu uygarlığını incelemeye başladım..." (Kocagöz 1973: 9), sözleriyle aktarır.

Balıkçı'nın mitoloji tutkusu Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesi çerçevesi içinde şekillenir. Mitoloji serüveni, onu Cevat Şakir'den Halikarnas Balıkçısı'na dönüştürür. Bodrum'da bulunduğu dönemde Ege denizini ve kıyılarını tanır. Eserlerinde bu bölgeyi tarihi ve mitolojisiyle işler. Bu bölgeyi roman ve hikâyelerinde mekân olarak seçer. Anadolu'nun tarih ve mitolojisi, incelemelerinin başat konularından biridir (Kılıçaslan 2010: 1-8).

Mavi Anadolu Hümanizmi'nin dayanaklarından biri de Yunan-Latin metinleridir. *Yeni Ufuklar* dergisinin Yunan Edebiyatı özel sayısı için yazılan imzasız önsözde, "eski Yunan bizim yeni ufuklarımızdan biri" ibaresi kullanılır. Burada, Yunan Edebiyatına dönük bazı hamleler olduğu ama içinde Anadolu'nun payının büyük olduğu öne sürülen bu dünyanın henüz yeterince benimsenmediği belirtilir. Sözelimi Anadolulu Homeros'un *İlyada'sı* henüz dilimize kazandırılmamıştır. Bu ufak hamleler arasında Azra Erhat, A. Kadir çevirileri, Halikarnas Balıkçısı'nın öyküleri, Sabahattin Eyüboğlu'nun denemeleri ile Latin-Yunan kaynaklarına yönelimden söz edilir (Anonim 1956: 721).

Balıkçı'nın romanlarında da bu mitoloji esintileri görülür. *Turgut Reis*'in alt metnine mitolojik kodlar yerleştirilmiştir. Eserde yer verilen Oidipus'un hikâyesi üzerinden trajedyanın özü, trajik kavramının asıl anlamı görünürleştirilir. Oidipus, istemeyerek ve bilmeyerek işlediği suçtan ötürü kaderin oyuncağı olmuş, tanrının lanetine uğramış biridir. Babasını öldürüp annesiyle evlendiği gerçeği anlaşıldığında anne intihar eder, kendisi de kraliçe olan annesinin iğnesiyle gözünü kör eder (Erhat 1966: 400).

Romanda, Turgut Reis İtalyan kıyılarındaki Ischia kalesini fethetmek için adanın ıssız kıyısından karaya çıkar. Kentin meydanında biri kadın diğeri erkek iki kişinin yargılandığını görür. Ischia kalesinin komutanı Konçini, ihanet eden karısını ve üvey oğlunu yargılamaktadır. Karsını öldürdükten sonra sıra üvey oğluna geldiğinde, o babasına "ben sizin piçiniz ve rakibinizim" diye haykırır. Turgut Reis tarafından kurtarılan genç korsan Türk donanmasına

katılır (Balıkcı 1966: 233-242). Eserde detaylı şekilde anlatılan bu ilişki kalıbı, Oidipus hikâyesinden alınmıştır. Yazarın da belirttiği gibi Balıkcı, bilinçli bir şekilde "Yunan mitolojisi konusundaki engin bilgilerini" (Yazıcı 1998: 14-18) metinde de ortaya koyar.

Romanda, Yunan mitolojisinin metinde bir fon olarak işlenmesi Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesinin edebî metinlerde gözlenen yansıması olarak değerlendirilebilir. Azra Erhat, bir yazarın düşlerini eserler yoluyla aktarması gerektiğini, yazarların inandığı hayallerini kaleme almalarını önerir. Söz gelimi kendisinin bu konudaki hayali şöyledir: Troya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı arasında bir köprü kurulup binlerce yıldan beri bu topraklara ve bu toprakların insanlarına özgü özlem ve eğilimleri dile getirecek eserler yazılmalıdır. Bu hayaller, şiir, düzyazı ve farklı sanat dallarının diliyle anlatılmalıdır. Bir kişinin tek başına üstesinden gelemeyeceği zorlukta olan bu hayal, çok sayıda kişinin gücünü farklı türler üzerinden birleştirmesiyle mümkün olabilecektir. Erhat'ın duyarlılık çağrısı olan bu hayalinin gerçekleşmesi durumunda, Hektor, Atatürk Homeros ve Yunus Emre'yi tarihî ve kültürel miras sürekliliğinin kahramanları olarak bir arada görme imkânımız olabilecektir (Erhat 1970: 9-10).

Bu düşünce, Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol tarafından da desteklenir. Balıkcı'nın romanında yansıttığı Yunan mitolojisi de bu fikrin ürünüdür. Santa Lucca kalesinin fethi sırasında Gonzaga hanedanının reisi Vespasian Gonzaga'nın eşi güzelliğinin mitolojik tanrıçalarla nitelenmesi, yazarın mitoloji ilgisini ortaya koyar:

Vespa Kontes Ciyulca Gonzaga, elbiselerini bir bir çıkarıp atmıştı...Orada kendi gövdesini seyrediyor ve "Aşk Tanrıçası Afrodite, sabah yıldızı gibi Arşipel'in mavi dalgalarının köpüğünden doğarken, olası değil, benim kadar güzel değildi" diye aynada kendi yüzüne gülümsüyor ve birbiri ardınca tavırlar alıyordu. Bir kolunu, ok atıyormuş gibi uzatıp, bir bacağına koşuyormuş gibi arkasına kaldırıyor, "İşte Ay Tanrıçası Artemis," diyordu. Dimdik duruyor, yüzüne ciddi bir eda veriyor, bir memesini sıkıyor, "İşte tanrıçalar kraliçesi İunon Hera, geceleyin semavatın ötesinde duran oğluna süt fişkırtıyor," diye mırıldanıyordu. Sonra kollarını kavuşturuyor, yürüyormuş gibi bir bacağına öne koyuyor, "İşte Demeter," diyordu. Fakat Demeter'in böyle çırılçıplak olamayacağını düşünerek beline ince bir mavi tül bağladı. Gerçekten de kocası eş diye kendisini seçmekle ne zevk sahibi olduğunu ispat etmişti. Çünkü eski Tanrıların birer eşleri olmalarına karşılık, kendisini eş diye seçmekle bütün Oлимп'in ilahelerine toptan olarak koca bulmuştu... (Balıkcı 1966: 229).

Balıkcı, deneme türünde yazdığı eserlerinde yoğun bir mitoloji bilgisine sahiptir. Bu bilgisini Mavi Anadolu Hümanizmi teziyle eklemler. Romanlarında da bu mitoloji bilgisinden yararlanarak Mavi Anadolu Hümanizmi'nden izler taşır.

SONUÇ

19. yüzyıldan sonra yaşanan savaşlardan dolayı Kemalist devrimler ışığında Türkiye'nin Batı ve vatan algısı değişir. Yeni düşünce biçimi ulus-devlet inşasını öngördüğü için "Anadoluculuk" önem kazanır. Bu dönemdeki Anadoluların eğilimleri farklılık gösterse de temel düşünce ulusçuluktur. 1940'larda Hümanizm ve Anadoluculuğu birleştiren diğer bir oluşum ise Mavi Anadolu Hümanizmi'dir. Ulus-devlet inşasına hizmet eden bu düşünce bütün Uygarlıkların kökeninin Anadolu olduğu tezini savunur. Bu oluşumun kurucularından olan Halikarnas Balıkçısı, verdiği eserlerde bu düşünce biçimini alegorik bir şekilde işler. Yazarın *Turgut Reis* romanında bu türden ulusçu düşünceler Batı karşıtlığı, coğrafya, tarih ve mitoloji üzerinden ortaya konur.

Eserin bütününde hep Türklerin Batılılardan üstün gösterilmesi, Batıların medeniyeti Anadolu'dan öğrendiğine vurgu yapılması ve Anadolu'nun asıl sahiplerinin mitolojik devirlerden beri Türkler olduğunun öne sürülmesi, erken Cumhuriyet Döneminin temel ideolojik aygıtlarından biri olan Türk Tarih Tezi'nin iddialarıyla paralellik arz etmektedir.

Balıkçı'nın *Turgut Reis* adlı eserinde Mavi Anadolu Hümanizmi'nden gelen düşünce yapısıyla, Anadolu'nun kültür ve tarihinin şekillenmesinde Klasik Ege ve Akdeniz uygarlıklarına vurgu yapılır. Romanda Türk deniz korsanlarının Ege ve Akdeniz'de hâkimiyet kurması da bu amaca hizmet eder. Yazarın eserlerinde denizi ve kıyıları konu etmesinin bir nedeni de budur. Öte yandan Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesine hizmet üzere, Akdeniz kıyılarındaki ırkların iç içe geçtiği iddia edilir. Balıkçı'nın mitoloji bilgisi de Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesiyle daha geniş bir perspektif kazanır. *Turgut Reis* adlı eseri, Osmanlı Dönemini anlatan tarihî bir roman niteliğinde olmasına rağmen Yunan-Latin mitolojisinden veriler de içerir. Oidipus'un hikâyesi ve Yunan Tanrıları satır aralarına yerleştirilir. Bu bağlamda Halikarnas Balıkçısı'nın deneme ve araştırma yazılarının dışında, kurmaca metinlerinin de Mavi Anadolu Hümanizmi'nin kodları ile yüklü olduğu söylenebilir. *Turgut Reis* adlı romanından yola çıkarak bu düşünce biçimini romancı kimliği ile de savunduğu görülür.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, Kaya (2007). "Mavi Anadoluculuk". ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 3: Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 465-472.
- Anonim (1956). "Önsöz". *Yeni Ufuklar* 5 (39): 721.
- Balıkçı, Halikarnas (1966). *Turgut Reis*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçı, Halikarnas (1986). *Sonsuzluk Sensiz Büyür*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Belge, Murat (1983). "Tarihi Gelişme Sürecinde Aydınlar". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: İletişim Yay. 122-129.
- Belge, Murat (1987). "Mavi Anadolu Hümanizmi". *Gergedan Yeryüzü Kültür Dergisi* (7): 86-88.
- Belge, Murat (2006). "Mavi Anadolu Tezi ve Halikarnas Balıkcısı". *Birikim* (210): 32-45.
- Doğan, M. H. (2017). *Hey Koca Yurt Önsöz*. Ankara: Bilgi Yay.
- Doğan, Mehmet (1972). "Halikarnas Balıkcısı'nın Yarattığı Dünya". *Yeni Dergi* (91): 170-181.
- Ergül, Selim Temo (2014). "Dil, Siyaset ve Edebi Eleştiri Bağlamında Mavi Anadolu Hareketi". *Tarih Okulu Dergisi* (XIX): 1-22.
- Erhat, Azra (1966). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erhat, Azra (2002). *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı*. İstanbul: Can Yay.
- Eyüboğlu, Sabahattin (1956). "Bizim Anadolu". *Yeni Ufuklar* 5 (55): 742-746.
- Işın, Ekrem (1987). "Cumhuriyet ve Hümanizm". *Gergedan Yeryüzü Kültür Dergisi* (7): 89-92.
- Karataş, Evren (2014). "Halikarnas Balıkcısı'nın Turgut Reis Adlı Eserinin Tarihî Roman Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (26): 11-26.
- Kılıçaslan, Ayşe Gül. (2010). "Halikarnas Balıkcısı'nın Hikâyesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocagöz, Samim (1973). "Ölümden Korkmadı Hiç". *Yeditepe* (6): 9.
- Kolcu, Ali İhsan (2011). *Millî Edebiyat (Şiir)*. Erzurum: Salkım Söğüt Yay.
- Milas, Herkül (2000). *Türk Romanı ve Öteki*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yay.
- Moran, Berna (1983). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış Bir 1*. İstanbul: İletişim Yay.
- Yağcı, Öner (1999). "Halikarnas Balıkcısı Aydınlığı ve Romanları". hzl. Özgen Seçkin ve Aydın Şimşek. *Balıkcıya Merhaba Halikarnas Balıkcısı Günleri*. Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yay.

Yazıcı, Nermin (2002). *Halikarnas Balıkcısı'nın Eserlerinde Tabiat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yıldırım, Hasanali (2002). "Türk Hürmanistlerinin Köken Arayışı Mavi Anadolu Hareketi". *Türkiye ve Dünyada Yarın Gazetesi*, 1-7.